

‘Ik ben een hoopje dode spieren dat denkt’

De historicus Tony Judt is volledig verlamd door ALS (amyotrofische laterale sclerose), een neurologische ziekte die de motorische zenuwcellen in het ruggenmerg aantast. Het heeft hem aan het denken gezet over wat iemand tot een mens maakt. Het resultaat is een verbazingwekkende reeks essays en een hartstochtelijk pleidooi voor de verzorgingsstaat.

ED PILKINGTON

Een poos geleden geleden hield de Engelse historicus Tony Judt een speech in zijn huis aan de Universiteit van New York. Er daagden meer dan duizend mensen op om hem te horen spreken, en slechts weinigen gingen te leurgesteld weg. Wat ze te horen kregen, was klassieke Tony Judt: de lezing, een pleidooi voor de pluspunten van de sociaaldemocratie, was zo erudiet als je mag verwachten van de auteur van *Postwar*, zijn epische portret van Europa na 1945, en zo raak als zijn controversiële geschriften over het Midden-Oosten.

Nochtans was de Judt die ze te zien kregen, niet wat ze hadden verwacht. Hij rolde het podium op in een elektrische rolstoel, met een deken rond zijn lichaam gewikkeld dat enkel zijn nek en hoofd bloot liet. Voor zijn neus zat een plastic beademingspijpje. ‘De laatste keer dat ik in het openbaar verscheen, stuitte ik het podium rond, en en al energie’, zegt Judt. ‘Nu kregen ze een aan alle ledematen verlamd wezen te zien met plastic op zijn smool.’

Hij was bezorgd over hoe zijn publiek zou reageren op zijn nieuwe verschijning, en hij deed zijn stinkende best om de toeschouwers op hun gemak te stellen. Het werkte; op het einde van de speech volgde een staande ovatie.

Pas achteraf kreeg Judt het danig op zijn zenuwen van iemand die blijkbaar het verschil niet kende tussen fysieke en mentale beperkingen. ‘Ik had net een lezing van een uur en een kwartier gegeven uit het blote hoofd, zonder spiekbriefjes. Waarop iemand naar me toe komt: “TOOONNNYYY. HEE-ERRKKKEN JEEE MEE NOOG?”’ Judt doet na hoe de persoon zijn lettergrepen rekte alsof hij het tegen een baby in een buggy heeft. ‘Ik dacht: jij stomme trut! Natuurlijk herinner ik me jou. Ik ken je naam, ik weet waar je lesgeeft, ik weet alles van je!’ Tony Judt is misschien de controle over zijn armen en benen kwijt, van zijn scherpte heeft hij niets verloren. We zitten in zijn met boeken omzoomd bureau in een appartement van de New Yorkse universiteit, in de buurt van Washington Square. De kamer is drukkend heet — waarom wordt pas later duidelijk. Judt zit in zijn elektrische rolstoel in een zwart T-shirt en een losse broek. Aan zijn ge-

BIO

Tony Judt

- Tony Judt (1948) is hoogleraar Europese geschiedenis aan de Universiteit van New York.
- Hij is de auteur van wereldwijd bejubelde studies als *Na de oorlog*, een standaardwerk over de naoorlogse Europese geschiedenis en *De vergeten twintigste eeuw*.
- Judt koestert een links gedachtegoed. Zijn standpunten, onder meer ook over het Israëlisch-Palestijnse conflict, roepen zowel lof als controverse op. In zijn nieuwe boek, *Het land is moe*, pleit hij voor een herwaardering van de staat en een heropstanding van de sociaaldemocratie.
- In 2008 werd de terminale ziekte ALS bij hem vastgesteld.

zicht hangt de plastic tube en een microfoon die zijn stem versterkt via een box op de boekenplank.

GRAAFWERKEN

Anderhalf jaar geleden was Judt, in zijn eigen woorden, ‘een 61-jarige, kerngezonde kerel, de onafhankelijkheid zelve, sportief en vaak op reis’. Een beetje buiten adem als hij een heuvel opliep en zich af en toe van toets vergissend wanneer hij aan het typen was, meer niet.

Tot er in september 2008 een zeldzame neurologische ziekte bij hem werd vastgesteld die de motorische zenuwcellen aantast, een progressief degeneratieve aandoening die de cellen doet afsterven die de beweging sturen. De ziekte heet amyotrofische laterale sclerose (ALS), ook bekend als de ziekte van Lou Gehrig, genoemd naar de legendarische honkballer van de New York Yankees die eraan overleed in 1941. De ziekte sloopt Judt met een rotvaart. In december kon hij zijn handen niet meer gebruiken. In maart zat hij in een rolstoel. In mei droeg hij de ‘gekke gezichtstube’, omdat de spieren van zijn middenrif niet sterk genoeg meer waren om hem te laten ademen. Hij illustreert het even. ‘Ik wil bij voorbeeld mijn rechterarm bewe-

gen, maar er gebeurt niets’, zegt hij, het enige zichtbare teken is een lichte draaiing van de rechterbiceps. Daarna probeert hij zijn benen te bewegen; ik merk alleen een minuscule contractie in de dijen.

‘Je ziet het been lichtjes rukken en dat is het. Het vergt een enorme inspanning, want vanuit het standpunt van mijn lichaam is het alsof ik net vijf keer mijn been omhoog heb geworpen.’

De catastrofe was zo abrupt dat velen niet alleen fysiek, maar ook emotioneel zouden verstijven. Judt heeft er anders op gereageerd. Hij vertrok op een fascinerende, zij het onvrijwillige intellectuele reis — een gedwongen mars van de geest.

‘Ik werd gedwongen om heel hard na te denken over wat het is om mij te zijn, wat het betekent om iemand te zijn die alleen een brein is. Pascals “denkend riet” vat het goed samen, want ik ben niet meer dan een hoopje dode spieren dat denkt.’

Waar denkt hij over na? ‘Over wat de kern is van het mij-zijn. Wat zijn de cruciale plaatsen, invloeden, gebeurtenissen, geneugten of ergernissen, keerpunten en zo verder. Ik probeer uit te vissen wat het moet betekenen om herleid te worden tot de essentie van wie ik ben.’

Het product van die existentiële graafwerken is een serie essays die Judt geschreven — of veeleer gedichteerd — heeft voor de *New York Review of Books*. In een van die essays gaat hij frontaal de confrontatie aan met zijn ziekte. In ‘Night’ onderwerpt Judt zijn achteruitgang aan dezelfde genadeloze onderzoeksdrijf als die waarmee hij het Israëlisch-Palestijns conflict analyseert. Zonder ook maar het minste zelfmedelijden. Het is aangrijpende lectuur. De andere acht essays nemen ons mee terug naar zijn kindertijd in Engeland. Hij werd geboren in 1948, zijn ouders kwamen uit de lagere middenklasse, en hij bracht zes jaar door in Putney, Zuid-West Londen — een locatie waaraan hij ook een essay heeft gewijd. In een ander essay laat hij ons kennismaken met Joe Craddock, zijn leraar Duits, wiens gedachten op uitmuntendheid ontwaren om hem te laten ademen. Hij illustreert het even. ‘Ik wil bij voorbeeld mijn rechterarm bewe-

Tony Judt: ‘Dit is een van de ergste ziektes op aarde. Het is alsof je in

een gevangenis zit die elke dag tien centimeter kleiner wordt. © Imogen Brown

‘Ik heb geen slecht geweten. Ik weet exact wie ik ben’

hij een tijdje in een Israëlische kibboets, waar hij de zionistische dogma’s omarmde met het vuur van een nieuwe bekeerling. Maar naarmate hij ouder werd, groeide zijn afkeer van de beperkingen en de behoudsgezinde zelfgenoegzaamheid ervan, een gevoel dat nog werd versterkt toen hij een tijd doorbracht bij het Israëlische leger op de Golanhoogte, net na de Zesdaagseoorlog in 1967. Die ervaring, zegt hij, maakte hem immuun voor de onbezonnen ideologie van het zionisme. Zijn liefde voor het zionisme was verhoogd voorbij. Dat patroon herhaalde zich met betrekking tot het marxisme. ‘In de jaren zestig zag ik mijn vrienden maoïsten worden of Althusseri-

aanse feministen of God weet wat, en ik weet nog dat ik dacht: dit is één grote troep. Dus werd ik post-ideologisch.’ Aan zijn non-conformisme hing een prijskaartje. Zijn stellingname voor een ‘één-staat-oplossing’ voor het Israëlisch-Palestijns conflict — wat het einde betekend van Israël als Joodse staat — heeft hem in een lastig parket gebracht, vooral in New York, waar hij op veel minder intellectuele tolerantie kon rekenen dan in Israël zelf. Maar hij laat zich niet van de wijs brengen door de tegenstand. ‘Ik heb geen slecht geweten. Ik weet exact wie ik ben. Ik ben een Jood. Nooit heb ik daarover in conflict gelegen, ik ben nooit religieus geweest, en ik heb me er

nooit voor geschaamd.’ Wat hem wel raakt, zijn de dreigementen tegen hem en zijn familie. Nadat hij vorige maand een artikel had geschreven in *The Financial Times* over het Midden-Oosten, ontving hij een brief van Rabbi Kahane waarin stond dat hij ‘een gebrandmerkt man’ is.

WANHOPIGE RACE

Vandaag gaat zijn aandacht naar de rol van de staat in de westerse samenlevingen. Zijn stelling is dat westerse democratieën de jongste veertig jaar de voordelen van het collectief vergeten zijn. ‘In Groot-Brittannië en in de VS zijn we niet meer bij machte om in positieve termen te spreken over de staat, en dat is rampzalig’,

zegt hij. ‘Wat kan de staat doen dat goed voor ons is? We hebben een of twee generaties jongeren grootgebracht die zich daar zelfs niets bij kunnen voorstellen.’

Op het einde van de lezing werd hij getroffen door de vele jonge mensen die naar hem toe kwamen om hun verbazing te uiten over ideeën die ze nooit eerder gehoord hadden. ‘Dit is de tweede generatie die geen benul heeft van sociaal-collectieve, publieke goederen of diensten; die niets meer is dan een groep geïsoleerde individuen, gevangen in een wanhopige race om zichzelf te verheffen boven alle anderen.’

Dat baart Judt zorgen. De tijd die hem nog rest, wil hij wijden aan het schrijven van een boek om jonge mensen te helpen weer in collectieve termen te denken. ‘Als ik het goed krijg, kan het echt impact hebben. De volgende generatie moet inzien dat we op een andere manier over politiek kunnen nadenken dan we gewend zijn. Ik denk dat ik het aankan.’

Judt is al begonnen aan het boek, op basis van dezelfde geheugentechniek die hij ook gebruikte voor zijn essays. ‘s Nachts trekt hij in zijn hoofd een Chinees geheugenpaleis op — of in zijn geval: een bescheiden Zwitsers huis — en in elke kamer beeldt hij zich een paragraaf of een thema in van het werk dat hij componeert. De dag nadien haalt hij zich elke kamer voor de geest, in volgorde, en dicteert hij de inhoud ervan aan zijn assistent.

Sommigen hebben geprobeerd hem op te beuren met de gedachte dat zo’n mentale discipline zijn toestand draaglijk maakt. Ze vergissen zich schromelijk. ‘Er zijn er die me zeggen: “Tony, je hebt zoveel geluk. Meer dan wie ook beleeft je het leven van de geest. Het had allemaal zoveel erger kunnen zijn.”’

Waarop Judt antwoordt: ‘Hallo! Komt u van de Planeet Zurg? Dit is een van de ergste ziektes op Aarde. Het is alsof je in een gevangenis zit die elke dag tien centimeter kleiner wordt.’ Judt beschikt over een buitengewone mentale kracht. Daartegenover staan de kwellingen van de ziekte. Hij is een uitermate onafhankelijk man die trots is op zijn zelfstandigheid, maar die nu geen seconde meer alleen kan worden gelaten.

‘Wil je de waarheid horen? Dit is de hel. Want er is geen hoop, geen hulp, en je weet wat het einde zal zijn; elke dag is net als de dag voordien, misschien alleen een graadje erger. Zoals Sisyfus moet je die rots morgen weer de berg oprollen, op exact dezelfde manier.’

DAGELIJKSE ROTS

We zijn nu meer dan een uur aan het praten. Judt vraagt zijn assistent om zijn benen en armen te verleggen. Een kreuntje van verlichting. Zijn lichaam ligt onder de bewegingloosheid; door de ge-

brekkige bloeddorststroming koelt het ook af — vandaar de broeierige hitte in de kamer.

Zijn ALS is zo snel opgerukt dat hij onder normale omstandigheden binnen enkele maanden dood zal zijn. Maar de degeneratie van zijn bovenste motorische neuronen, die het hoofd en de stem controleren, blijkt heel langzaam te verlopen, wat de hoop doet rijzen — of is het angst? — dat hij weleens een hele tijd zo kan blijven. Maar dat hij alle mogelijkheden tot communiceren zal verliezen, staat vast, op het vermogen om met de ogen te knippen na.

Overweegt hij euthanasie, om een eind te maken aan een bestaan dat hij ‘cumulatief ondraaglijk’ noemt?

‘Er zijn van die miserabele momenten waarop ik wenste dat ik dood was, in de objectieve betekenis van: ik wenste dat ik deze ochtend niet hoefde op te staan en alles weer over te doen. Ik heb veel over euthanasie nagedacht, niet voor morgen, maar je moet zo iets nu eenmaal plannen omdat je de capaciteit om jezelf uit te drukken kwijtraakt, lang voor je sterft.’

‘Niemand wil een leven gekluisterd aan een rolstoel, zonder te kunnen spreken — één keer knippen voor “ja”, twee voor “nee”. Het is perfect redelijk dat er een punt komt waarop de balans van de appreciatie van het leven boven de dood, naar de andere kant overhelpt.’ Op dat punt, zegt hij, ‘betreft de belangrijkste overweging niet je eigen gevoelens, maar die van je familie.’

Dat alles ligt nog voor hem. Nu is er alleen de dagelijkse rots die de heuvel op moet, het Zwitserse huis dat gevuld moet worden met nachtelijke composities, het boek dat af moet. Tony Judt is in de hel beland. Maar hij legt er zich van geen kanten bij neer.

© *The Guardian*

DE AUTEUR: Tony Judt is een invloedrijk politiek historicus. Hij lijdt aan de terminale ziekte ALS.
HET BOEK: een pleidooi voor de verzorgingsstaat.
ONS OORDEEL: een polemische wake-upcall voor de sociaaldemocratie.

★★★★
TONY JUDT
Het land is moe. Verhandeling over onze ontvreemding.
Vertaald door Wybrand Scheffer.
Contact, 240 blz., 19,95 €. Oorspronkelijke titel: ‘Ill fares the land’.

